

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ Ельвіра ЛУЗІК

« ____ » _____ 20__ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Практична психологія»

**Тема: «Психологічні особливості прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб
дорослого віку»**

Виконавець: студентка групи ПП-426 Мудревська Катерина Сергіївна

Керівник: канд. пед. н., доцент, Хоменко-Семенова Леся Олексіївна

Нормоконтролер: _____ Тамара МИХЕСВА

(підпис)

КИЇВ 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій

Кафедра педагогіки та психології професійної освіти

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 «Психологія»

ОПП «Практична психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Ельвіра ЛУЗІК

« » _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Мудревської Катерини Сергіївни

1. Тема дипломної роботи «Психологічні особливості прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку» затверджена наказом ректора від 10.05.2022 р. №487/ст.

2. Термін виконання роботи: з 05.01.2022 до 24.05.2022 р.

3. Вихідні дані до роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до першого та другого розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків загальним обсягом 51 сторінка, з них обсяг основного тексту 35 сторінок, список використаних джерел нараховує 25 позицій.

4. Зміст пояснювальної записки: Вступ; Розділ 1 Теоретичні засади дослідження психологічних особливостей прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку; Висновки до першого розділу; Розділ 2. Експериментальне дослідження гендерних особливостей прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку; Висновки до другого розділу; Висновки; Список використаних джерел та літератури; Додатки.

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного матеріалу): таблиці, рисунки.

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Опрацювання та реферування літератури з теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження	07.02.2022	05.01.2022
2	Формулювання мети, завдання досліджень. Складання попереднього плану роботи. Узгодження з керівником	21.02.2022	14.01.2022
3	Написання основної частини. Перше читання керівника	04.04.2022	06.04.2022
4	Написання вступу, висновків. Уточнення плану дипломної роботи	16.05.2022	02.05.2022
5	Оформлення роботи. Подання керівникові	20.05.2022	24.05.2022
6	Попередній захист дипломної роботи	25-27.05.2022	26.05.2022
7	Опрацювання зауважень і виправлення недоліків	01.06.2022	30.05.2022
8	Подання остаточного варіанта на кафедру для перевірки на академічну доброчесність	06.06.2022	
9	Рецензування дипломної роботи	07.06.2022	
10	Захист дипломної роботи	15-17.06.2022	

Дата видачі завдання: «07» лютого 2022 р.

Керівник дипломної роботи _____ Хоменко-Семенова Л. О.

(підпис керівника)

(П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Мудревська К. С.

(підпис випускника)

(П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Психологічні особливості прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку»: 48 сторінок, 25 використаних джерел та літератури, 8 додатків.

Об'єкт дослідження – емоційно-чуттєва сфера осіб дорослого віку.

Предмет – психологічні особливості прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні особливостей прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку

У дипломній роботі розкрито психологічні особливості прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку, зокрема гендерні особливості розвитку особистості. Описано теоретичні засади дослідження гендерних особливостей прояву емоційно-чуттєвої сфери в дорослому віці, а саме психологічна характеристика даного вікового етапу та емоційна сфера особистості.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її можна застосовувати як додаткове наукове знання про гендерні особливості прояву емоційно-чуттєвої сфери особистості, використовувати ці знання в психологічній практиці, під час написання курсових та дипломних робіт. Результати дипломної роботи стануть корисними також при роботі з сімейними парами, у яких відбулося непорозуміння одне з одним, а також при викладанні вікової та загальної психології студентам-психологам.

ГЕНДЕР, СТАТЬ, ЕМОЦІЙНА СФЕРА, МАСКУЛІННІСТЬ, ФЕМІННІСТЬ, АНДРОГІННІСТЬ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ЕМОЦІЙНО-ЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ОСІБ ДОРΟΣЛОГО ВІКУ.....	11
1.1 Психологічна характеристика дорослого віку в психолого-педагогічній літературі.....	11
1.2 Емоційно-чуттєва сфера особистості та особливості її прояву в дорослому віці.....	14
1.3 Гендерні особливості розвитку емоційно-чуттєвої сфери особистості в дорослому віці.....	16
Висновки до першого розділу.....	21
РОЗДІЛ II ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ЕМОЦІЙНО-ЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ОСІБ ДОРΟΣЛОГО ВІКУ	21
2.1 Зміст та організація дослідження психологічних особливостей прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку	21
2.2 Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження.....	Ошибка!
Закладка не определена.	29
2.3 Практичні рекомендації щодо вдосконалення емоційної сфери особистості в дорослому віці.....	33
Висновки до другого розділу	35
ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	39
ДОДАТКИ.....	40

ВСТУП

Актуальність теми: В умовах сучасного світу для багатьох науковців стає очевидним, що у силу зміни соціальних ролей та демократизації суспільства, властивості, які визначають статеві особливості чоловіків та жінок все більше пересікаються, та взаємодоповнюють одне одного.

Особливої уваги у даній проблематиці потребує прояв емоційно-чуттєвої сфери сучасного чоловіка та жінки, адже зміна соціальних ролей на пряму пов'язана та однозначно впливає на напрям розвитку емоційної сфери особи, а біологічні початки не відіграють визначальної ролі у цьому розвитку.

Тож, одне з найбільш актуальних та важливих питань сучасної психологічної науки у вивченні психологічних особливостей прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку є вивчення прояву емоційної сфери у чоловіків та жінок.

Аналіз наукової літератури, які присвячувались дослідженням проблеми вивчення психологічних чинників, які впливають на прояв емоцій, засвідчує той факт, що описаний раніше фактор людської психіки досліджується багатьма галузями наукових знань, а саме: соціологія, біологія, філософія, психологія. Так, у соціології емоції виступають важливим компонентом розвитку та самореалізації індивідуальності; біологія розглядала емоції як біологічно обґрунтовані психологічні стани у людей та вищих тварин; психологія трактувала емоції як особливий клас психічних станів, які відображають ставлення людини до навколишнього світу; в філософії емоції розглядаються як реакція людини і тварини, що пов'язана зі ставленням людини до ситуації, що виникає, або до конкретних вчинків, які відбуваються.

У межах означених галузей дослідження означеного феномена здійснювались багатьма зарубіжними та вітчизняними науковцями. Серед представників зарубіжних науковців інтерес проявляли наступні учені: Йоганн

Фрідріх Гербарт, Ян Амос Коменський, Джон Лок, Йоганн Генріх Песталоцці, Жан-Жак Руссо.

У вітчизняній психології дослідження з проблеми вивчення емоційно-чуттєвої сфери проводили так учені як: Бех Іван Дмитрович, Антон Семенович Макаренко, Ушинський Костянтин Дмитрович.

Зважаючи на те, що ця тема має досить широкий спектр теоретичних та експериментальних досліджень, а також розглядається та вивчається великою кількістю вчених, варто зазначити, що вивчення даного феномена людської психіки, а саме емоційно-чуттєвої сфери та особливостей її прояву на різних вікових етапах розвитку людини та її становлення як особистості, дослідження чинників, які можуть впливати на їхнє виникнення та становлення, а також пошуку варіантів, які дадуть змогу коригувати описану сферу. Вирішення проблеми, яка стосується емоційно-чуттєвої сфери, беручи за основу гендерну приналежність, залишається відкритим й досі. Це все доводить високу необхідність теоретичного та експериментального дослідження даного явища у гендерних особливостях прояву емоційно-чуттєвої сфери у жінок та чоловіків, як основи, яка слугуватиме запорукою гармонійного особистісного розвитку людини та її становлення.

Зважаючи на підвищений інтерес як галузей наукових знань так і окремих представників, можна сказати, що актуальність даної проблеми є досить високою, а тому вимагає певної уваги щодо гендерних особливостей прояву емоційно-чуттєвої сфери у осіб дорослого віку, що і обумовлює вибір теми нашого дослідження: «Психологічні особливості прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку».

Об'єкт дослідження. Емоційно-чуттєва сфера осіб дорослого віку.

Предмет дослідження. Психологічні особливості прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку.

Мета. Дослідити психологічні особливості прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз вивчення психологічних особливостей розвитку емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку;
2. Підібрати комплекс психодіагностичних методик та провести емпіричне дослідження психологічних особливостей прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку;
3. Проаналізувати та інтерпретувати отримані результати;
4. Розробити практичні рекомендації чоловікам та жінкам з різною гендерною приналежністю щодо врегулювання емоційності.

Методи дослідження.

Теоретичні: аналіз, узагальнення;

Емпіричні: анкетування, опитування. Для виявлення даних особливостей нами було застосовано ряд психодіагностичних методик: а) з метою виявлення психологічної статі було використано методика С. Бем «Фемінність – Маскулінність»; б) для виявлення емоційного реагування було застосовано методика В. Бойка «Діагностика немотивованої тривожності у стресовій ситуації»; в) для виявлення видів емоцій – «Шкала диференційних емоцій» К. Ізарда.

Статистичні: виявлення ступеня узгодженості змін за допомогою r_s – критерію Спірмена; розрахунки були проведені за допомогою пакету статистичних програм SPSS Statistics 17.0, Microsoft Office Excel 2003.

Практичне значення результатів дипломної роботи полягає в тому, що її можна застосовувати як додаткове наукове знання про гендерні особливості прояву емоційно-чуттєвої сфери особистості, використовувати ці знання в психологічній практиці, під час написання курсових та дипломних робіт. Результати дипломної роботи стануть корисними також при роботі з сімейними парами, у яких відбулося непорозуміння одне з одним, а також при викладанні вікової та загальної психології студентам-психологам.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що

налічує 25 найменувань та 5 додатків. Основний зміст роботи викладений на 38 сторінках і містить три таблиці. Загальний обсяг роботи – 48 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ЕМОЦІЙНО-ЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ОСІБ ДОРΟΣЛОГО ВІКУ

1.1 Психологічна характеристика дорослого віку в психолого-педагогічній літературі

Перш ніж розглядати безпосередньо питання емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку, варто зазначити, що головна проблема нашого дослідження тісно пов'язана та на пряму пересікається з віковою психологією. Саме у цій галузі психологічної науки вік розглядається з точки зору відносно обмеженого у часі періоду психічного розвитку індивіда та його становлення як особистості, який характеризується сукупністю закономірних фізіологічних і психологічних змін, які не пов'язані з індивідуальними особливостями осіб, які можуть різнитись між собою.

Виділяють наступні основні періоди розвитку людини: 1-10 днів – новонароджений, 10 днів – 1 рік – грудний вік, 1-3 роки – раннє дитинство, 4-7 років – перше дитинство, 8-11 років у дівчат і 8-12 років у хлопчиків – друге дитинство, відповідно до цього 12-15 і 13-16 – підлітковий вік, 16-20 років і 17-21 – юнацький вік, 22-35 роки жінки та чоловіки – перший період зрілого віку, 36-55 років для жінок та 36-60 років для чоловіків – другий період зрілого віку, відповідно до цього 56-74 роки жінки та 61-74 роки чоловіки – похилий вік, чоловіки та жінки 75-90 років вважаються старечим віком та 90 років і старші розглядаються як довгожителі. Важливо також зазначити, що ці вікові орієнтири далеко не завжди відповідають сформованим уявленням про відповідну поведінку людини.

У кожному розглянутому віковому періоді існують певні особливості, зокрема дорослий вік охоплює значний етап її життя і демонструє, наскільки вона склалась як особистість.

Стан зрілості у дорослої людини не виникає несподівано, його детермінують усі попередні періоди розвитку. Сам розвиток у цей період теж дещо різниться від процесів розвитку у період дитинства, підліткового віку та юнацького. Вікова періодизація є лише базою у змінах мислення, поведінки особи, визначальні зміни вносять саме соціальні, особистісні та культурні події та впливи. Здатність успішно пристосовуватись до нових умов і є критерієм зрілості.

Дорослість – найбільш значимий для більшості людей період життя, оскільки це продовження розвитку особистості людини та досягнення розквіту її потенціальних можливостей. [4]

Ступінь розвитку дорослої людини визначається за трьома аспектами її «Я», що є взаємопов'язаними між собою та з різними аспектами життя особи. Розглянемо їх: розвиток особистісного «Я», «Я» як члена сім'ї та «Я» професіонала.

Соціальна ситуація розвитку у дорослому віці це ситуація реалізації себе, повного розкриття свого потенціалу у професійній діяльності та сімейних стосунках.

Зрілість особистості не є статистичним утворенням і відрізняється у кожній людини. Для одних людей період дорослості це період, у який можна дозволити собі постійно розширювати свої життєві перспективи, другі починають зменшувати свою життєву активність, досягнувши при цьому певних цілей свого життя. Інші ж нічого не вичерпують з цього періоду та розглядають свою дорослість лише як хронологічне поняття.

Доктор психологічних наук О. Є. Сапогова виділяє наступні критерії дорослості:

- Фізіологічний – оптимальне функціонування всіх систем організму
- Соціальний та юридичний – здатність дотримуватись норм і правил соціального життя, займати певні нові статуси та соціальні позиції, демонструвати рівень набутих соціальних досягнень у освіті, професії, тощо, нести відповідальність за власні вчинки та рішення.
- Психологічний – ставлення людини до свого віку, переживання нового періоду життя [23].

Центральним віковим новоутворення зрілості можна вважати продуктивність. Е. Еріксон вважав, що поняття продуктивності включає в себе як творчу і професійну продуктивність, так і внесок у виховання та становлення у життєвому просторі наступного покоління. [6] Відсутність продуктивності може призвести до застою, особистісного спустошення. У психології такий період трактують як кризу зрілості.

Р Хейвігхерст визначає дорослість як віковий період, який орієнтований на розв'язання певних задач розвитку:

- Досягнення зрілої громадянської та соціальної відповідальності
- Досягнення і підтримка доцільного життєвого рівня
- Вибір адекватних до віку способів проведення дозвілля
- Посилення особистісного аспекта подружніх стосунків
- Прийняття фізіологічних змін середини життя і пристосування до них
- Пристосування до взаємодії зі старими батьками. [9, с.785]

Головна проблеми кризи середнього віку полягає у зменшенні фізичних сил і привабливості, у сексуальності та ригідності. Особа починає аналізувати та помічати розходження між мріями та життєвими цілями, планами, які були поставлені та навколишньою реальністю. Людина починає переглядати своє життя з точки зору прожитих років і співвідносить їх зі своїми задумами та планами. На фоні цього виникає тривога, депресія та стрес.

Можливий варіант виходу із кризи передбачає регулювання своїх планів на більш реалістичний у даному віковому відрізку, усвідомлення обмеженості часу, набуття навички сприймати та радіти тому, що особа вже досягла, корекція Я-концепції. [13]

Отже, дорослий вік має певні вікові особливості і пов'язаний з найбільш значимий для більшості людей період життя, оскільки це продовження розвитку особистості людини та досягнення розквіту її потенціальних можливостей.

1.2 Емоційна сфера особистості та особливості її прояву в дорослому віці

У попередньому параграфі було розглянуто особливості розвитку осіб дорослого віку, проте беручи до уваги саме проблему нашого дослідження, найбільший інтерес та зацікавленість у нас викликає питання розвитку емоційної сфери та особливостям її прояву у дорослому віці. Саме цьому теоретичному аналізу цього питання буде присвячено даний підрозділ.

Емоційна сфера – це багатогранне утворення особистості, до якого відносяться різноманітні форми переживання, такі як емоції, настрої, почуття, стресові стани. [7] Процеси емоційної сфери відображають ставлення людини до значущих для неї об'єктів, явищ, подій у формі переживань.

Сучасний світ переповнений великою кількістю ситуацій, що викликають різні форми емоційного реагування в особистості. З кожним роком таких ситуацій стає все більше, що викликають значний прояв великого спектру емоцій особистості, які в свою чергу потребують детального дослідження. Значний вклад в розвиток психодіагностичного інструментарію дослідження емоційного компонента внесли: К. Ізард, В.М. М'ясищев, Р. Лазарус, О.М. Леонт'єв, Є.П. Ільїн, В.М. Бехтерев, Г.М. Бреслав, М.В. Серов, О.А. Орехова, Ж. Піаже, П. Анохін та інші.

Емоції – це своєрідні стани та процеси психіки, що накладають свій слід на життя, діяльність, вчинки та поведінку людини. Психічні процеси у свою чергу розглядав радянський психолог та філософ С. Л. Рубінштейн. За його словами психічні процеси як цілісність включає в себе не тільки пізнавальні процеси, але й «афективні», емоційно – вольові. Вони в свою чергу виражають не тільки знання про явища, але й мають до них відповідне ставлення. Таким чином, емоційну сферу ми можемо розглядати і як складову афективної сфери. [16]

За доведеннями П. Якобсона, людина не тільки відображає об'єктивну реальність, а ще і активно взаємодіє з навколишнім світом, під час чого переживає своє суб'єктивне ставлення до предметів та явищ, які відбувались у світі. [21] Відображаючи предмети та явища світу, який оточує особу, у людини виникає

емоція, яка базується на взаємодії з ними і залежить від особливостей дій, які їх викликають.

Емоційна форма відображення має певні особливості:

1. В емоціях відображається ставлення до предметної діяльності, об'єктивних якостей предмета, значущих для суб'єкта. Емоції виражають саме стан суб'єкта

2. Це відображення зовнішнього світу відбувається у формі переживання, а не у формі образу

3. Така як відображальна діяльність одночасно є фізіологічною і психічною, то психофізіологічний характер емоційних явищ є виразно двоїстим: афективне хвилювання, з одного боку, органічні вияви з іншого боку. [20]

Специфіка емоцій виявляється у змісті відображення, його формі, характері та особливостях структури і форми існування емоцій. Емоційні процеси впливають на пізнавальну діяльність людини, регулюючи її спрямованість та дозуючи інформацію, яка сприймається нею. Емоції класифікують залежно від сфери явищ, які визначають їхнє виникнення. Найперше емоції поділяють на негативні та позитивні. Перші породжуються відхиленням обставин від норми для конкретної особистості і проявляються як горе, туга, сум, розпач, невдоволення тощо. Другі виникають і відповідають нормі обставин для кожної конкретної особи. Вони проявляються задоволенням, радістю, захватом, самовдоволенням тощо.[1]

За ступенем збудження чи занепокоєння розрізняють астенічні та стенічні емоції, що характеризуються пасивністю людини до певних дій та бездіяльністю, які проявляються у вигляді страждань, страху, неспокої, або ж навпаки – підштовхують та мотивують її до вчинків у вигляді радості, впевненості тощо.

Формування емоційної сфери є важливою складовою розвитку сталої особистості. Саме у дорослому віці емоційна сфера особи стабілізується. На цьому етапі доросла людина здатна контролювати свої емоційні переживання, не допускати виникнення афектів, легко переживати емоційні піднесення. Вищим рівнем розвитку емоційно-чуттєвої сфери людини раннього дорослого віку є почуття, які виникають у результаті узагальнення ситуативних емоцій.[11]

Сформовані вже почуття стають головними детермінантами емоційних станів особи, від яких залежать виникнення і зміст ситуативних емоцій та афектів.

Джерела емоцій дорослої особи досліджувало багато науковців, після чого їх поділили на значну кількість класифікаційних критеріїв. Розглянемо одну з класифікацій за А. Ягелло. За цією класифікацією до основних джерел емоційних переживань особи дорослого віку відносять:

1. Фізіологічні потреби
2. Контакт з іншими людьми
3. Пізнання довкілля
4. Самопізнання
5. Спогади про минуло
6. Мрії про майбутнє

Щодо емоційних властивостей особистості, то сюди відносять емоційну збудливість, що характеризується частими змінами настою, емоційну ригідність, що проявляється як коливання настроїв, емоційну вразливість, що описує особу як легко вразливу, емоційна стійкість та експресивність. Настрій – загальний емоційний стан, який забарвлює емоціями, переживання і т.ін. діяльність людини.

Отже, характеристика емоційно-чуттєвої сфери особистості дорослого віку, понять та сутності емоцій, прояву емоційно-чуттєвої сфери у осіб дорослого віку дозволяє нам приділити вагому увагу емпіричному дослідженню цих сфер у дорослому віці.

1.3 Гендерні особливості розвитку емоційно-чуттєвої сфери особистості в дорослому віці

Вивчаючи наукові джерела з проблеми, встановленої у нашому дослідженні, ми виявили, що наукові дослідники використовують різні терміни для визначення нашого предмета дослідження. Так, терміном «стать» позначають біологічно обумовлену основу поведінки, а от поняття гендеру визначає соціокультурний зміст поведінки особи.

Стать є біологічним явищем і відноситься до індивідуальних характеристик особи, вона визначається тоді, коли відбувається зачаття дитини і залишається незмінною на все життя. Проте, маючи чоловічу або жіночу стать особа в силу впливу соціальних та культурних чинників може як відштовхувати свою стать, наслідуючи протилежну, так і сприймати її. Стать як соціокультурний чинник підпорядкована навколишнім впливам, таким як виховання, стосунки з однолітками, вплив близького оточення, соціальні та культурні норми тощо.

Успіх розвитку розуміння своєї статі та приписування їй правильних характеристик у особи, ще з самого дитинства залежить від виховання, яке ми розглядаємо в двох аспектах: першим є систематичний вплив на особу як забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок у різних сферах життя, дотримання прийнятих у суспільстві, у якому проживає людина, гендерних норм та стереотипів; другим є цілеспрямований вплив, який визначає статево-рольову соціалізацію. [19]

З виховання починається процес статево-рольової соціалізації, що проявляється як формування у особистості як представника чоловічої або жіночої біологічної статі норм та правил поведінки особи певної статі, що визначаються соціокультурних очікуваннях, а виховання в свою чергу корегується культурними та соціальними чинниками, нормами, стереотипами. [15] Основним елементом статево-рольової соціалізації є статева ідентифікація, статеві ролі, статево-рольова поведінка, статево-рольові цінності та уявлення. Це все зароджується під впливом навколишнього середовища.

Таким чином, гендер є соціально-біологічною характеристикою, через яку визначаються соціальні та культурні ролі чоловіка і жінки у суспільстві, психічні особливості, які будуються під впливом біологічної статі. [10] В науковій літературі під словом гендер розуміють складний соціальний та культурний аспект, який відображає відмінності в ролях, поведінці, чуттєвій та емоційній сферах між чоловіками та жінками за анатомічними ознаками. [14]

Поєднання чоловічої статі з жіночими якостями та навпаки жіночої статі з чоловічими якостями розглядають різних сторін. Маскулінність та фемінність.

Маскулінна особа характеризується вираженими чоловічими якостями. Їй властивий набір властивостей особистості, які вважаються притаманними чоловікам. Вони передбачають відповідність чоловічій статевій приналежності, тобто дотримання чоловічих норм поведінки, притаманність таких якостей як активність, здатність до самореалізації, схильність до ризику, обдуманість власних вчинків, серйозність, незалежність. [3, 71] Фемінною в свою чергу можна вважати людину з вираженими жіночими якостями. Це особистість, яка дотримується жіночих рольових норм у суспільстві, типових для жінки поведінки, установок та цінностей. Вона пов'язана з такими рисами як емоційність, чуйність, здатність до емпатії, сенситивність, уразливість, практичність, схильність до інтуїції. [3. 141]

Андрогінна особа поєднує в собі фемінність та маскулінність. Маскулінність не обов'язково має бути чітко притаманна чоловікам, так само як і фемінність жінкам. У чоловіка також можуть проглядатись жіночі риси, так само як і у жінки чоловічі, від цього і залежить яка форма реагування та емоційності буде приналежати кожному з них. Наприклад, якщо чоловік з фемінними схильностями будуватиме сім'ю, є ризик того, що він не буде мати стандартної ролі чоловіка у сім'ї, а притримуватиметься жіночнішої ролі. В сучасному світі ці поняття змішались і розглядаються як відносно незалежні одне від одної характеристики. [22]

Існують також статево-рольові стереотипи – якості особи та типи поведінки, які вважаються найбільш прийнятними для представників кожної статі. Починається це з самого дитинства, коли батьки привчать дитину до статевої ідентифікації, дитина в свою чергу вчиться розрізняти свою стать та протилежну, спостерігає за відмінностями між своєю поведінкою, як представника жіночої або чоловічої статі та протилежною. Таким чином формуються статево-рольові уявлення. На основі цих уявлень особа в подальшому буде ідентифікувати себе як чоловіка чи жінку та виконувати певні соціальні ролі та установки, притаманні до своєї статі.

Щоб зрозуміти, яка різниця у емоційно-чуттєвій сфері дорослих осіб, потрібно розуміти як це історично розвивалось. Тож, якщо починати з дитинства, дівчата у ранньому дитинстві мають схильність до емоційної неврівноваженості,

адже саме вони більше говорять про свої страхи, переживання, проте у хлопців під час цього періоду можна спостерігати проблеми з поведінкою. Це і є той самий момент, коли різниця у їхній поведінці не спостерігається, просто в силу різниці у статевих ролях вони проявляють свої переживання трохи по різному.

Сучасні дослідження емоцій показали деяку картину, що вказувала на різницю у емоційності між особою чоловічої та жіночої статі: у дорослому віці вже існують сталі та врівноважені емоції та почуття, притаманні для кожного чоловіка та жінки. [12] Гендерна різниця у цей період полягає у тому, що чоловіки в силу статевих ролей стають незалежнішими за жінок, домінуючими та самовпевненими. У них менше місця емоціям і більше роздумам «в собі». Жінки тривожніші за чоловіків і більше піддаються стресу. Ще батьки дітей з найменшого віку говорять про емоційність дівчат і про емоційні періоди, які вони переживають.[25] Вони сильніше переживають такі емоції як сум, печаль, горе і значно складніше виходять з цих станів, проте і ці особливості нерозлучні з проявами маскулінності та фемінності: саме від рівня розвиненості останньої залежать негативні настрої особи. Жіноча стать більш відкрита до прояву своїх почуттів до протилежної статі. Кохання вони сприймають як негативне переживання, зазвичай швидко закохуються і швидше гаснуть і не дивлячись на стереотипи, легше переживають розставання. Звісно, не потрібно забувати, що це лише загальні дані, які проявляють свою гнучкість по відношенню до соціуму, виховання, ситуації тощо. Чоловіки в свою чергу, заважаючи на гендерні особливості більш романтичніше на відміну від жінок, кохання сприймають як щось світле та позитивне, схильні до ідеалізації своїх партнерів, проте від жінки їх відрізняє більша закритість думок та почуттів від інших, тому багатьом незвично розуміти чоловіка, як романтичну істоту. Ще Л.В. Куліков відмічав, що у жінок емоційна сфера диференційованіша і складніша, ніж у чоловіків.

Відповідно до вищевказаного, жінки та чоловіки здатні проявляти різний спектр емоцій. Радість жінки, на відміну від чоловіка, переважає показниками емоційного збудження, проте схильність до радості не має чітких меж відмінностей між статевим аспектом. Жінка відрізняється від чоловіка також переживанням такої

емоції як печаль та горе. Ці емоції можуть викликатись розлукою, втратою чогось значущого для особи. Жінки дорослого віку сильніше піддаються даним емоціям і складніше виходять з цього стану ніж чоловіки. Гнів у період дорослого віку за інтенсивністю та частотою більше прослідковується у чоловіків. У них більш виражена конфліктність та ворожість. Можливо, це відбувається з впливом на них соціального середовища, яке невтомно стверджує та заохочує чоловіка до агресії. Тобто часто чоловіків примушують до агресії оточуючі, ставлячи під сумнів їхню самоповагу. Жінки навпаки відчують збентеження, якщо доводиться проявляти агресію на людях.[17] Це сприймається як риса справжнього чоловічого характеру. Страх – емоційне ставлення до ситуацій, що може викликати негативні емоції у різних представників статі. Ця емоція також має свою різницю і гендерній приналежності: у жінок сильно виражена схильність до страху та тривожності і самих страхів у дівчат більше. Чоловіки, в свою чергу, у ситуаціях, які викликають страх поводяться більш спокійними. Скоріше, це пов'язано з тим, що чоловіки менш відкриті та простіше сприймають події.

Жінки відрізняються від чоловіків і за проявом такої емоції як інтерес та хвилювання, вони гостріше за чоловіків сприймають емоції оточуючих, проявляють більший інтерес до дрібниць. Саме для них характерна нетерплячість, енергійність. Чоловіки зазвичай спокійніші, наполегливіші, терплячі до зовнішніх подій. Провина та сором'язливість мають сильніший прояв у жінок. Це може бути пов'язано з стилем виховання та статево рольовою ідентичністю, коли з дитинства дівчинці прививають слабкість меж власного «Я». Це і призводить до беззахисності, постійного відчуття провини та сорому під час психічної та фізичної напруги над нею. Теоретичне дослідження взаємозв'язку фемінності – маскулінності особистості в дорослому віці показують значущий вплив маскулінно-фемінних складових психологічної статі на особистісні риси жінок та чоловіків. Риси гендерної приналежності є взаємозалежними від віку особистості.

Дослідження взаємозв'язку фемінності та маскулінності особи дорослого віку показують значущий вплив маскулінно-фемінних складових психологічної

статі на особистісні риси жінок і чоловіків. Риси психологічної статі є взаємозалежними від віку особистості [5].

Висновки до першого розділу

У процесі теоретичного аналізу результатів наукових досліджень проблеми вивчення гендерних особливостей прояву емоційно-чуттєвої сфери у осіб дорослого віку було висвітлено сутність, засади і особливості прояву емоційної сфери особистості в дорослому віці у вітчизняній та зарубіжній літературі. Відповідно до цього:

1. Виявлено, що сьогодні існує значна кількість досліджень, присвячених нашій проблемі. Вони констатують той факт, що у кожному віковому періоді існують певні особливості, зокрема дорослий вік охоплює значний етап її життя і демонструє, наскільки вона склалась як особистість.

2. Розкрито сутність понять: «емоційна сфера», «гендер», «статеві – рольові стереотипи », «стать», «дорослий вік», так, зокрема, під «емоційною сферою» розуміють багатогранне утворення особистості, до якої відносяться різноманітні форми переживання, такі як емоції, настрої, почуття, стресові стани. Терміном «стать» позначають біологічно обумовлену основу поведінки, а от поняття гендеру визначає соціокультурний зміст поведінки особи.

3. Проаналізовано та узагальнено основні гендерні особливості прояву емоційно-чуттєвої сфери дорослих осіб. Сучасні дослідження емоцій показали суттєву різницю у емоційності між особою чоловічої та жіночої статі. Гендерна різниця у цей період полягає у тому, що чоловіки в силу статевих ролей стають незалежнішими за жінок, домінуючими та самовпевненими. У них менше місця емоціям і більше роздумам «в собі». Жінки тривожніші за чоловіків і більше піддаються стресу.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ЕМОЦІЙНО-ЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ОСІБ ДОРΟΣЛОГО ВІКУ

2.1 Зміст та організація дослідження психологічних особливостей прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку

Провівши теоретичний аналіз визначеної раніше проблеми нашого дослідження, а саме вивчення психологічних особливостей прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку, нами було проведено емпіричне дослідження, метою якого стало з'ясувати наявність та силу впливу гендерних особливостей на емоційно-чуттєву сферу чоловіків та жінок дорослого віку.

Відповідно до цього, основними завдання нашого емпіричного дослідження стали:

- 1) Здійснити підбір та обґрунтування методичного інструментарію для проведення емпіричного дослідження;
- 2) Провести емпіричне дослідження;
- 3) Здійснити аналіз та інтерпретацію отриманих результатів;
- 4) Розробити практичні рекомендації чоловікам та жінкам з різною гендерною приналежністю щодо врегулювання емоційності.

Для реалізації першого завдання було здійснено підбір психодіагностичних методик. Метою нашого дослідження стало вивчення гендерних особливостей прояву емоційної сфери особистості в дорослому віці, тому першою ми обрали ту методику, яка визначає психологічну стать особи, а саме на визначення маскулінності - фемінності Сандри Бем (додаток А), яка дозволить зрозуміти, чи відмінності маскулінності – фемінності сформовані генетично, чи вони формуються під впливами навколишнього середовища. З метою цього американський психолог Сандра Бем (1974 р.) запропонувала тест маскулінності – фемінності для діагностики психологічної статі осіб дорослого віку. Вона визначає ступінь

фемінності, тобто властивостей, які у суспільстві прийнято відносити до жінок; маскулінності, тобто характеристик, що традиційно притаманні чоловічій статі або ж андрогінність, що проявляється як характеристики, які не є чітко вираженими та не притаманні лише певній статі. Методика складається із 60 пунктів, в яких представлено певну якість. На кожен пункт досліджуваний має дати відповідь «так» або «ні», оцінюючи тим самим наявність або відсутність у себе описаних властивостей та явищ.[24]

За кожний збіг відповіді з ключем нараховується один бал. Потім визначаються показники фемінності (F) і маскулінності (M) відповідно до запропонованої формули у ключі до методики: $F = (\text{сума балів по фемінності}) : 20$ $M = (\text{сума балів по маскулінності}) : 20$. Основний індекс IS визначається як: $IS = (F - M) \times 2,322$. Якщо величина індексу IS укладена в межах від -1 до +1, то робиться висновок про андрогінність. Якщо індекс менше -1 ($IS < -1$), то це вказує на маскулінність, а якщо індекс більше +1 ($IS > 1$) - на фемінність. При цьому, у разі коли $IS < -2,025$ - говорять про яскраво виражену маскулінність, а якщо $IS > +2,025$ – про яскраво виражену фемінність. На основі результатів, які отримують респонденти після проходження даної методики Сандра Бем виокремила вісім статево-рольових типів.

С. Бем розглядає та класифікує статево-рольові типи наступним чином:

- Маскулінні жінки (така жінка схильна змагатись з чоловіком за таке саме місце у соціумі, у професіях, сексуальних стосунках тощо. Вони наділені сильною волею та духом);
- Маскулінні чоловіки (такі чоловіки є нечутливими, честолюбними та енергійними);
- Фемінні жінки (беззахисні, психічно слабкі, ніжні, вразливі, емоційні, що викликає у чоловіків згідно їх маскулінній ідентичності, бажання захоплюватись та оберігати таких жінок);
- Фемінні чоловіки (чутливі, творчі).

Другою методикою ми обрали опитувальник за Віктором Бойко «Діагностика схильності до немотивованої тривожності у стресовій ситуації». [2] (Додаток Б) Стилї реагування чоловіків і жінок, на викликаний складною ситуацією стрес, зрозуміліше всього проявляється в способах, до яких вони приходять, щоб справитись зі своїми негативними переживаннями. [18]

Опитувальник складається з одинадцяти запитань і передбачає варіанти відповідей «так» або «ні». Кількість позитивних відповідей і визначає загальний рівень схильності до тривожності. Саме за ним ми зможемо визначити тип поведінки, що є характерним для тієї чи іншої статі за гендерною приналежністю у осіб дорослого віку, тобто різницю реагування на стрес між чоловіком та жінкою.

Обробка результатів дослідження проводиться за допомогою ключа, який додається до методики. Чим більше стверджувальних відповідей дає респондент, тим чіткіше у неї прослідковується дисфункціональність досліджуваного стереотипа емоційної поведінки:

10-11 балів – необґрунтована тривожність проявляється яскраво і стала невід’ємною частиною поведінки опитуваного;

5-9 балів – у опитуваного є певна схильність до тривожності;

4 бали та менше – схильності до тривожності немає.

Третя методика – «Шкала диференціальних емоцій» (додаток В) розроблена американським психологом К. Ізардом, яка базується на його теоретичній концепції, в якій він висунув ідею про існування десяти базових емоцій, що складають основу емоційного реагування особи в житті. До них Ізард відніс емоції радості, здивування, інтересу, горя, презирства, гніву, сорому, провини, страху та відрази. Важливою є можливість отримати одномоментний зріз цілої палітри емоційних переживань особи дорослого віку, що і пояснює те, чому ми обрали саме цю методику. [8]

Методика складається з переліку загальновідомих емоційних станів і тверджень про них, яким опитуваний має надати оцінку, згідно своїх емоцій, які він переживає. У результаті ми підрахували суму балів за наданою, у ключі до методики, схемою. Відповідно до цього визначається емоція чи емоційний стан, яка

домінує. Дана методика дуже підходить для аудиторії, яка складається з дорослих осіб.

Методика складається з 10 шкал, до кожної з яких входить по три властивості, представлених прикметниками, що відповідають різним відтінкам емоційних переживань. Для оцінки кожної з десяти базових емоцій використовуються три приватні шкали, розташовані в наступному порядку:

I. Інтерес (п. 1-3); II. Радість (п. 4-6); III. Здивування(п. 7-9); IV. Горе (п. 10-12); V. Гнів (п. 13-15); VI. Відраза (п. 16-18); VII. Презирство (п. 19-21); VIII. Страх (п. 22-24); IX. Сором (п. 25-27); X. Провина (п. 28-30).

Респонденту пропонується оцінити міру вираженості кожного з запропонованих емоційних переживань за п'ятибальною шкалою, де 1 – переживання повністю відсутнє; 2 – переживання виражене трохи; 3 – переживання виражене помірно; 4 – переживання виражене сильно; 5 – переживання виражене в максимальному ступені.

Процедура обробки отриманих даних за шкалою диференціальних емоцій проходить через два етапи. На першому етапі підраховуються оцінки по кожній з десяти базових емоцій, це робиться шляхом сумування балів по трьох шкалах, що описують прояви відповідних емоцій. У результатів виходять 10 показників, значення кожного з яких може коливатись в діапазоні від 3 до 15 балів.

На другому етапі підраховуються узагальнені показники по більших групах емоцій:

Індекс позитивних емоцій (ІПЕ) – характеризує міру позитивного емоційного відношення суб'єкта до поточної ситуації. Підраховується як сума балів по трьох перших блоках базових емоцій:

$$\text{ІПЕ} = \sum \text{I, II, III (Інтерес + Радість + Здивування)}$$

Значення ІПЕ можуть коливатись в діапазоні від 9 до 45 балів.

Індекс гострих негативних емоцій (ІГНЕ) – показує загальний рівень негативного емоційного відношення суб'єкта до поточної ситуації. Підраховується як сума балів по чотирьом подальшим блокам базових емоцій:

$$\text{ІГНЕ} = \sum \text{IV, V, VI, VII(Горе + Гнів + Відраза + Презирство)}.$$

Значення ІГНЕ можуть бути в діапазоні від 12 до 60 балів.

Індекс тривожно-депресивних емоцій (ІТДЕ) – показує рівень відносно стійких індивідуальних переживань тривожно-депресивного комплексу емоцій, що вказують на суб'єктивне відношення суб'єкта до поточної ситуації. Даний показник підраховується як сума балів по трьох останніх блоках базових емоцій:

$$\text{ІТДЕ} = \sum \text{VIII, IX, X(Страх + Сором + Вина)}.$$

Бали ІТДЕ можуть варіювати в діапазоні від 9 до 45.

На додаток до загальної характеристики міри вираженості основних типів емоційних переживань проводиться якісний аналіз деяких видів емоцій, що визначає емоційне забарвлення особи в поточній діяльності. Для цього виділяють основні емоції і співвідносять з рівнем представленості інших емоцій. Реалізація діагностики приналежності респондентів до певної гендерної категорії, виявлення стилю їх реагування на певні стресові ситуації здійснювались за допомогою вищезазначених методик в заданій послідовності.

Окреслений нами психодіагностичний інструментарій дозволив провести емпіричне дослідження у визначений час та отримати відповідні результати, які стануть визначальними у проблематиці нашої дипломної роботи. Обрані методики відповідають досліджуваним якостям та існуючим вимогам.

Учасниками експерименту стали особи дорослого віку, віком від 35-ти до 45-ти років. Загальна кількість осіб, яким було запропоновано пройти дані методики становила 40 осіб, з яких 20 – жіночої статі та 20 – чоловічої.

Задля забезпечення комфортних умов для кожного респондента у стані військового часу, нашу зустріч ми проводили онлайн у додатку ZOOM.

Перед початком дослідження нами було проведено бесіду з метою усвідомлення опитуваними значущості проведення даного дослідження, під час якої було висвітлено основи гендерних особливостей прояву емоційно-чуттєвої сфери особистості в дорослому віці. Такий спосіб роботи дозволив досліджуваним краще зосередитись на наявній проблемі та сфокусувати свої думки у потрібному напрямку.

Після описаного налаштування, кожен з осіб, що стали учасниками нашого дослідження, отримав бланк для фіксації відповідей. Так як дослідження проводилось через ZOOM, бланк ми надіслали кожному з респондентів на пошту. Кожен бланк містив певну кількість тверджень і для спрощення подальшої роботи, респондентам було запропоновано позначати кожен відповідь як «+», якщо твердження підходить опитуваному, та «-», якщо твердження не підходить.

Перед проведенням певної методики досліджуваним надавалась інструкція, окрема до кожного дослідження. Слід також зазначити, що між проведенням кожного опитування, досліджуваним надавалась п'ятихвилинна перерва, під час якої вони мали змогу трохи відпочити і переключити свої думки та увагу вже на іншу методику.

Так, відповідно до структури проведення нашого дослідження, розпочали експеримент ми з методики, яку запропонувала психолог Сандра Бем, на визначення психологічної статі особи та її співвідношення до біологічної статі. Перед проведенням дослідження, учасникам надалась наступна інструкція: «Оцініть наявність або відсутність у себе описаних у бланку якостей. Можна відповідати лише так чи ні».

Після того, як ми переконались у тому, що інструкція була зрозуміла для кожного респондента, ми розпочали нашу роботу. У разі необхідності, респонденти могли задавати питання з приводу інструкції. Важливо, що ніхто з респондентів не був обмежений у часу, що дозволило кожному з них комфортно виконати опитування згідно своїм потребам.

Після того, як кожен завершив працювати над першою методикою, було зроблено п'ятихвилинну перерву, після чого ми разом перейшли до виконання другої психодіагностичної методики під назвою «Експрес – діагностика схильності особи до невмотивованої тривожності». За даним завданням було надано інструкцію: «Вам надається бланк з 11-ма питаннями. Уважно прочитайте ситуації, які описують вашу поведінку та почуття у певний період життя та дайте відповідь «так», якщо це твердження характерне для вас і «ні», якщо це не має до вас жодного відношення».

Після надання інструкції всі учасники приступили до виконання. У разі необхідності, ми надавали додаткову допомогу у повторенні інструкції, проте дослідники ніяк не впливали на самі відповіді, а отже і на результати опитування. Часові рамки не були встановлені, тому кожен респондент комфортно для себе провів дану роботу.

Після виконання другої методики, ми перейшли до третьої. Ми скинули кожному з опитуваних готовий бланк з методикою К. Ізарда «Шкала диференціальних емоцій». Наступним кроком була інструкція: «Перед вами список властивостей, які характеризують різні відтінки різних емоційних переживань людини. Праворуч від кожного пункту описаний ряд цифр, від 1 до 5, який відповідає ступеню вираженості цього переживання. Вам потрібно оцінити, наскільки кожне з тверджень властиве особисто вам у даний момент, обвівши відповідну цифру. Старайтесь не замислюватись над оцінюванням, а обирати ту цифру, яка на ваш перший погляд вам підходить. Ваші можливі оцінки: 1 – переживання повністю відсутнє; 2 – переживання виражене трохи; 3 – переживання виражене помірно; 4 – переживання виражене сильно; 5 – переживання виражене в максимальному ступені».

Після прочитання інструкції респонденти приступили до виконання методики. Важливо зазначити, що опитувані почувались ненапружено, спокійно, під час дослідження панувала доброзичлива обстановка.

Після закінчення з третьою методикою ми подякували учасникам за участь у нашому дослідженні та гарантували анонімність результатів, перевірили отримання всіх бланків з відповідями для подальшої обробки та інтерпретації результатів, на основі в яких в подальшому буде розроблено практичні рекомендації щодо оптимізації та врегулювання гендерних особливостей прояву емоційно-чуттєвої сфери особистості в дорослому віці.

На завершення ми поцікавились враженнями та станом після проведених методик з метою спокійного та конструйованого завершення дослідження. Учасники були позитивно налаштовані, посміхались та казали, що їм сподобалось, цікавились результатами.

Детальна інформація про отримані результати та їх подальшу обробку подана у наступному розділі.

2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження

З метою виявлення взаємозалежності між гендерними особливостями та емоційно-чуттєвою сферою особистості в дорослому віці нами було проведено аналіз визначених якостей та інтерпретацію отриманих результатів.

Кількісні показники результатів використання першої методики наведено в таблиці 2.2.1

Таблиця 2.2.1

Кількісні показники результатів дослідження маскулінності-фемінності

Категорії	Стать	Кількість осіб, %	Категорії	Стать	Кількість осіб, %
Яскраво виражена маскулінність	Ч	Виявлено не було	Яскраво виражена маскулінність	Ж	Виявлено не було
Маскулінність	Ч	30%	Маскулінність	Ж	Виявлено не було
Андрогінність	Ч	50%	Андрогінність	Ж	30%
Фемінність	Ч	10%	Фемінність	Ж	10%
Яскраво виражена фемінність	Ч	10%	Яскраво виражена фемінність	Ж	60%

За результатами використання першої методики (Маскулінність-фемінність) ми визначили, що андрогінність виражена 30% дівчат та 50% серед респондентів чоловічої статі. Фемінність була виявлена у 10% чоловіків, серед яких 10% мають скраво виражену її форму. Жінки у свою чергу, у своїй більшості, мають яскраво виражену маскулінність, а саме 60%. Лише 10% жінок мають не яскраво виражену

фемінність. Маскулінних жінок виявлено не було, з чоловіків 30% чоловіків є маскулінними. Нв перший погляд маскулінні чоловіки є привабливою нормою, вони є сильними та незалежними, проте у своїй більшості такі чоловіки можуть не витримувати напруги, тому часто вдаються до алкогольних напоїв та схильні до кримінальної поведінки. Вони також частіше мають проблеми з серцево-судинними захворюваннями.

Золотою серединою, серед гендеру, у чоловіка вважається андрогінність. Такий чоловік зазвичай не має проблем у стосунках, він впевнений у відносинах, вміє подобатись жінкам, поважає та цінує їх. Такі чоловіки дуже добре розуміють свою стать, вбачає в ній свої сильні сторони і вміє їх правильно та вигідно продемонструвати.

Андрогінність між чоловіками та жінками мають не велику різницю у відсотках. Не зважаючи на стать особистості, що характеризується поєднанням і жіночих і чоловічих якостей у кожної статі, які не обов'язково поєднуються рівною мірою. Психологічна андрогінність проявляється як поєднання одночасно високих показників за шкалою фемінності та маскулінності.

Фемінність була виявлена у 10% жінок, проте 60% мають виражену форму фемінності. Вона може проявлятися у ніжності жінки, емоційності, вразливості, любові до дітей, що викликає у чоловіків бажання оберігати таких жінок. Це відбувається згідно їхній маскулінній ідентичності.

Аналіз результатів проведення експерименту за допомогою методики В. Бойка на визначення схильності до стресу за методикою «Діагностика схильності до немотивованої тривожності у стресовій ситуації», було виявлено, що з усієї кількості респондентів дуже високу схильність до стресу має лише 10% жінок. Чоловіки у свою чергу не мають такої схильності зовсім. 30 % чоловіків мають середню схильність до стресу. По співвідношенню жінками: з них 40% мають середню схильність до тривожних та емоцій станів, а також до стресу. У свою чергу, схильності до стресу та тривожності не мають 70% чоловіків, щодо жінок цей показник є 50%. Це дозволяє констатувати той факт, що усі респонденти з низьким рівнем схильності до стресу мають можливість спокійно переживати стресові

ситуації. В цілому їхня емоційно-чуттєва сфера менш яскраво виражена. Це здебільшого проявляється у чоловіків, які мають андрогенну та маскулінну психологічну стать. Серед представниць жіночої статі, на відміну від чоловіків, присутня більша частина зі схильністю до тривожності та стресу, серед прослідковується висока схильність або ж середня, яка межує з високою. Це показує їхню схильність до яскравішої емоційної сфери, порівняно із представниками протилежної статі.

Кількісні показники результатів використання другої методики надано в таблиці 2.2.2

Таблиця 2.2.2

Кількісні показники виявлення схильності до немотивованої тривожності у стресовій ситуації

Рівні	Стать	Кількість осіб, %	Рівні	Стать	Кількість осіб, %
Дуже високий	Ч	Виявлено не було	Дуже високий	Ж	10%
Середній	Ч	30%	Середній	Ж	40%
Низький	Ч	70%	Низький	Ж	50%

Щодо третьої методики – «Шкала диференціальних емоцій» К. Ізарда – було виявлено, що серед фемінних респондентів індекс позитивних емоцій слабо виражений у 11,1% учасників, помірно виражений у 44,4%, виражений у 30% і сильно виражений у жодного респондента. Щодо індексу негативних емоцій, серед фемінної частини опитуваних слабкий, виражений та сильно виражений індекс не виявився ні у кого з респондентів, у той же час помірна вираженість проявилась у кожного респондента реінної статі, а отже склала 100%. Третя шкала, а саме, індекс тривожно-депресивних емоцій має наступні результати: 0% слабо

виражений серед опитуваних, 77,7% має помірну вираженість, у 22,3% достатньо виражений та ніхто з респондентів не має сильно виражений індекс.

Щодо респондентів, що мають маскулінну психологічну стать, то 66,6% з них мають слабо виражений індекс позитивних емоцій, а інша частина, а саме 33,3% мають досить виражений індекс. Помірний та сильно виражений індекс не має жоден респондент. Щодо індексу негативних емоцій, 66,6% мають помірно виражений та 33,3% мають сильно виражений стан. За третьою шкалою усі респонденти мають помірну вираженість тривожно-депресивних емоцій, а отже 100%.

Респонденти з андрогінністю мають наступні результати за першою шкалою: 62,5% зі слабким індексом, 25% з помірним та 12,5% мають сильний індекс позитивних емоцій. За другою шкалою ми отримали наступні показники: 12,5% мають слабкий та сильний індекс, 25% - помірний та 50% проявили виражений індекс негативних емоцій. Третя шкала – індекс тривожно-депресивних емоцій – має такі результати: 37,5% помірний та виражений індекс, 25% сильний, а слабкий індекс не показав жоден з респондентів.

Таблиця 2.2.3

Кількісні показники результатів дослідження шкали диференційних емоцій

Випробовані	Міра емоційних переживань	ІПЕ	ІГНЕ	ІТДЕ
Фемінність	Слабка	11,1%	0%	0 %
	Помірна	44,4%	100%	77,7%
	Виражена	44,4%	0%	22,2%
	Сильна	0%	0%	0%
Маскулінність	Слабка	66,6%	0%	0%

Продовження таблиці 2.2.3

	Помірна	0%	0%	100%
	Виражена	33,3%	66,6%	0%
	Сильна	0%	33,3%	0%
	Слабка	62,5%	12,5%	0%
Андрогінність	Помірна	25%	25%	37,5%
	Виражена	0 %	50%	37,5%
	Сильна	12,5%	12,5%	25%

Відповідно до результатів вище вказаних нами методик, нами була проведена їх математична обробка за допомогою коефіцієнта рангової кореляції Спірмена (Додаток), що дає змогу визначити силу та напрямок кореляційного зв'язку між обраними нами ознаками.

Таким чином, як видно з результатів кореляцій, зазначених в Додатку Г та Додатку Д, нами було виявлення існування додатного кореляційного зв'язку між гендерними особливостями та емоційною сферою особистості в дорослому віці на рівні $p \leq 0,01$.

Виходячи з цього, можна дійти до висновку, що гендерні особливості впливають на емоційно-чуттєву сферу дорослої особистості, та з кореляцій ми бачимо, що схильність до тривожності у стресових ситуаціях пов'язано із шкалою «домінування негативних емоцій», та із шкалою «фемінність».

2.3 Практичні рекомендації чоловікам та жінкам з різною гендерною приналежністю щодо врегулювання емоційності

Відповідно до результатів проведених нами методик, зважаючи на високі показники прояву тривожності у стресових ситуаціях та домінування негативних емоцій нами було розроблено рекомендації щодо вдосконалення емоційної сфери особистості у дорослому віці.

Особливого значення у розвитку розуміння своєї статі та оточуючих набуває соціальне та культурне оточення, їхній розвиток, стереотипи та норми. Відповідно до цього соціокультурний вплив повинен працювати у наступних напрямках:

1. Соціальний напрямок, що передбачає проведення заходів, що дозволить людям бути обізнанішими у цій сфері та краще розумітися у питаннях гендеру, нормах чоловічої та жіночої поведінки. Також, такі заходи можуть бути корисними у спростуванні деяких стереотипів про жінок та чоловіків, які не підтверджені ні науково, ні офіційно.

2. Духовний напрямок, що передбачає створення умов для підвищення рівня обізнаності осіб про проблему гендеру, посилення ролі психологічної статі та її правильного розумінню, інтерпретації та вихованню у сучасному суспільстві.

3. Культурний розвиток, тобто перш за все вищеописані складові мають бути правильно сформовані та узагальнені у даному типі суспільства для подальшого впливу на оточуюче суспільство.

Нами були запропоновані практичні рекомендації, які могли б сприяти оволодінню чоловіками та жінками певних характеристик, які їм притаманні, розвитку та врегулюванню емоційно-чуттєвої сфери, вмінням адекватно сприймати себе і оточуючих тощо. У такому випадку можемо порекомендувати вправи, що сприяють розвитку емоційної сфери, а також стимулюють пізнання та сприймання самого себе, своїх емоцій та характеристик:

Вправа 1. «Щоденник емоцій»

Протягом дня записуйте всі свої емоції та події, які їх викликали. Мета: краще зрозуміти себе, навчитися відстежувати власні емоції. Для візуалізації можна використовувати різнокольорові маркери або олівці для позначення кольору емоцій.

Вправа 2.

Сядьте зручніше і зосередьте увагу на диханні. Зробіть спокійний вдих на 4 рахунки, затримайте дихання на 4 рахунки, видихніть на 4 рахунки. Таким чином збільшуйте рахунок до 8 разів. Дихайте так, поки не відчуєте, що відновили свій емоційний стан.

Вправа 3. Розвиток емпатії

Для цієї вправи вам знадобиться напарник. Це може бути родич, друг, колега тощо. Оберіть зручне місце і спокійну атмосферу. Продумайте тему вашої бесіди і послідовність обговорення. Важливо не обговорювати нічого хворобливого.

Через 5 хвилин після початку розмови поставте себе подумки на місце співрозмовника. Відчуйте все, що може зараз його хвилювати, зокрема, емоційні імпульси. Тримайте свою увагу в фокусі, запам'ятовуйте кожне почуття.

Через 10 хвилин подумки перемістіть себе в позицію спостерігача. Зробити це буде простіше, якщо ви уявите, що дивитеся на бесіду наче з верхнього кута кімнати. Зверніть увагу, як змінилися ваші реакції на слова, наскільки уважно ви слухаєте співрозмовника. Багато хто говорить, що при цьому загострюється сприйняття: якщо до цього їм начебто демонстрували кіно поганої якості, то тепер з'являються яскраві фарби, фокус і різкість.

Вправа 4.

Щоб дізнатись наскільки ви розумієте свої почуття, дайте відповідь на 3 питання.

1. Яку емоцію я зараз відчуваю?
2. Саме зараз ця емоція корисна для мене?
3. Як часто протягом дня я відчуваю цю емоцію?

Описуйте лише ті емоції, які ви відзначили у себе під час читання цих питань. Вправа допоможе запустити процес самоаналізу.

Висновки до другого розділу

У другому розділі дипломної роботи було описано організаційно-методичні складові проведення емпіричного дослідження, результати діагностики гендерних особливостей прояву емоційно-чуттєвої сфери особистості в дорослому віці, зроблено аналіз та інтерпретацію отриманих результатів, представлено рекомендації чоловікам і жінкам дорослого віку щодо підтримки емоційної рівноваги, розвитку розуміння власних емоцій та їхнього прояву.

Результати проведеного нами емпіричного дослідження обумовлюють висновки до другого розділу дипломної роботи.

1. Аналіз результатів емпіричного дослідження дозволяє констатувати наявний кореляційний зв'язок між емоційною сферою особистості та гендерними особливостями.

2. Отримані результати використання методик показують, що стать не впливає на емоційну сферу особистості. Більшість досліджуваних чоловіків виявились із вираженою андрогінністю, 30% - з вираженою маскуліністю та інші 20% - з вираженою фемінністю. Серед жінок 70% мають виражену фемінність, з яких у 6-ти відсотків вона яскраво виражена. Андрогінних жінок нарахувалось 30%. Щодо прояву тривожності у стресових ситуаціях, то 70% чоловіків мають низький рівень тривожності, а 30% середній. Серед жінок ці показники наступні: Дуже високий рівень тривожності у стресовій ситуації проявляють лише 10% жінок, середній рівень виявили у 40%. 50% жінок мають низький рівень немотивованої тривожності.

3. Надані нами рекомендації дадуть змогу підтримувати емоційну рівновагу, краще розуміти себе, свої емоції та почуття, покращити загальний емоційний та психологічний стан чоловіків та жінок.

4. За результатами дослідження нами було виявлено існування прямого кореляційного зв'язку між гендерними особливостями та емоційно-чуттєвою сферою особистості в дорослому віці на рівні $p \leq 0,01$

ВИСНОВКИ

Під час написання роботи перед нами було поставлено ряд завдань, вирішення яких дозволяє зробити загальні висновки.

1) Основою визначення означеної проблематики є розуміння емоційної сфери як чуттєвої. Емоційно-чуттєва сфера гендеру виступає досить складним процесом, як для самої особистості, так і для оточуючих її людей. Відповідно до цього було виявлено, що емоційна сфера є основною особистісною сферою з великою статевою різницею. Тому слід розглядати дані фактори як ті, що взаємопов'язані між собою.

Враховуючи індивідуальні особливості функціонування емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку було виявлено, що жінки та чоловіки здатні проявляти різний спектр емоцій. Гендер формується з впливом культури, в якій проживає особа та соціумом. Такі істотні характеристики особи як маскулінність, фемінність, андрогінність визначають гендерні особливості особистості, визначаються ознаками мужності або жіночності і також пов'язані з рівнем виховання та соціального оточення.

Основу дослідження складають виявлені у науковій літературі прояви гендерних особливостей в емоційній сфері особистості. Нами було з'ясовано, що емоційно-чуттєва сфера осіб дорослого віку не є обумовлена гендерними особливостями, проте певною мірою зумовлюється ними.

Аналіз диференціально-психологічних чинників емоційно-чуттєвої сфери гендеру осіб дорослого віку дозволив визначити основні механізми перебігу даного стану людини, яка здійснюється підсвідомому рівні психічної активності людини.

2) Відповідно до цього, було проведено емпіричне дослідження, метою якого було дослідити основні критерії, які на нашу думку формують особистість гендеру, а саме: психологічна стать, яка визначається фемінними, маскулінними або андрогінними істотними характеристиками людини; емоційно-чуттєва сфера, яка найкраще проявляється виявом емоцій та почуттів у стресовій ситуації.

Визначені критерії обумовили вибір діагностичного інструментарію дослідження. Так, для визначення психологічної статі особи було застосовано

методику С. Бем «Фемінність – Маскулінність»; з метою дослідити характерний прояв деяких емоцій та почуттів у осіб різної психологічної статі було проведено методику В. Бойка «Діагностика схильності до немотивованої тривожності у стресовій ситуації»; для виявлення видів емоцій – «Шкала диференційних емоцій» К. Ізарда.

3) Маскулінність та фемінність була співвіднесена до методики на визначення немотивованої тривожності у стресових ситуаціях та на визначення базових емоцій. Тож, констатувальний експеримент проводився між методиками Сандри Бем на визначення фемінності-маскулінності та методикою В. Бойка «Діагностика схильності до немотивованої тривожності у стресовій ситуації». Визначену психологічну стать ми також порівняли з методикою К. Ізарда «Шкала диференціальних емоцій».

За результатами констатувального експерименту був виявлений кореляційний зв'язок у взаємозалежності між проявами емоційної сфери та гендерних особливостей.

4) Виявлені показники у прояві тривожності у стресових ситуаціях, а також підвищений індекс тривожно-депресивних станів, зумовили необхідність розробки практичних рекомендацій, що спрямовані на врегулювання емоційності у осіб дорослого віку.

Узагальнюючи все вищесказане, ми можемо стверджувати, що гендерні особливості осіб дорослого віку, деякою мірою коригують та впливають на прояв емоційно-чуттєвої сфери дорослих осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бендас Т.В. Гендерная психология. Учеб. Пособие. СПб.: Питер, 2005. 431с.
2. Берн Ш.М. Гендерная психология: Учебник. СПб.: ПраймЕврознак, 2001. С. 320
3. Винославська Психологія: Навчальний посібник [Електронний ресурс] / О. В. Винославська. К.: ІНКОС, 2005. Режим доступу до ресурсу: http://ebk.net.ua/Book/psychology/vinoslavska_psihologiya/part3/3103.htm
4. Возрастная и педагогическая психология: Уч. Для студентов пед. Ин-тов / Под ред. А. В. Петровского. 2-е изд., испр. И доп. — М.: Просвещение, 1979. — 288 с.
5. Гендер : [Електронний ресурс] // Тлумачний словник української мови — Режим доступу: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80>
6. Горностай, П. П. (2004). Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. (с. 132–155). Київ.
7. Дарвиш О. Б. Возрастная психология : учеб. Пособие для студ. Высш. Учеб. Заведений / О. Б. Дарвиш – М. : Владос-Пресс, 2003. – 264 с
8. Экспресс-диагностика склонности к немотивированной тревожности (В. В. Бойко) // Диагностика эмоционально-нравственного развития / Ред. И сост. И. Б. Дерманова. – СПб., 2002. – С. 129–132.
9. Эриксон Е.Х. Восемь возрастов человека / Детство и Общество. – Изд. 2-е, переработанное и дополненное / Пер. Алексеева А.А. – СПб.: «Речь». – 2002. – 235-259 с
10. Изард К. Психология эмоций. СПб., 2000
11. Ильин Е. П. (2010) Пол и гендер. СПб. : Питер
12. Кравець В. Гендерна педагогіка. – Тернопіль: Джура, 2003.-416с.

13. Крайг Г. Психология развития / Грэйс Крайг; [пер. с англ. Н. Мальгиной и др.]. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с.
14. Либин А.В. Половые различия: биологическая эволюция и социальные традиции // Дифференциальная психология. – М., 1999. – С.272-287.
15. Методи суб'єктивної оцінки функціональних станів людини // Практикум з інженерної психології та ергономіки / Под ред. Ю. К. Стрелкова. - М. : Академія, 2003. С. 139-140, 146-148.
16. Панькова. А. О. Могилянські читання – 2019 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. – С. 81–84.
17. Поняття гендеру та гендерних відмінностей: [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://studfile.net/preview/4495536/page:3/>
18. Психология личности: Словарь справочник / Под ред. П. П. Горностая и Т. М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с.
19. Психология личности: Словарь справочник / Под ред. П. П. Горностая и Т. М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с.
20. Роменець В. А. Історія психології ХХ століття: навч. Посібник / В. А. Роменець, І. П. Маноха. – К.: Либідь, 1998. – 992 с
21. Рубинштейн С. Основы общей психологии : В 2 т. М., 1989
22. Савчин М. В. В ікова психологія : Навчальний посібник . — К. : А кад см видав, 2005 . — 360 с.
23. Сапогова Е. Е. Психология развития человека : учеб. Пособ. / Е. Е. Сапогова. – М.: Аспект-Пресс, 2001. – 460 с
24. Словарь гендерных терминов / под ред. А. А. Денисовой. М.: Информация XXI век, 2002.
25. Статеворольова соціалізація та гендерна ідентичність особистості / І. М. Козинець // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. - 2012. - № 1. - С. 91-96.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Запитальник Сандри Бем з вивчення фемінності – маскулінності. Випробуваному дається інструкція: «Відзначте в списку ті якості , які, на Вашу думку, є у Вас ».

Перелік якосте

- 1) Віра в себе;
- 2) вміння поступатися;
- 3) здатність допомогти;
- 4) схильність захищати свої погляди;
- 5) життєрадісність;
- 6) похмурість;
- 7) незалежність;
- 8) сором'язливість;
- 9) совісність;
- 10) атлетичного;
- 11) ніжність;
- 12) театральність;
- 13) напористість;
- 14) падкість на лестощі;
- 15) успішність;
- 16) сильна особистість;
- 17) відданість;
- 18) непередбачуваність;
- 19) сила;
- 20) жіночність;
- 21) надійність;
- 22) аналітичні здібності;
- 23) вміння співчувати;
- 24) ревнивість;
- 25) здатність до лідерства;
- 26) турбота про людей;
- 27) прямота, правдивість;
- 28) схильність до ризику;

- 29) розуміння інших;
- 30) скритність;
- 31) швидкість у прийнятті рішень;
- 32) співчуття;
- 33) щирість;
- 34) самодостатність (покладатися тільки на себе);
- 35) здатність втішити;
- 36) марнославство;
- 37) владність;
- 38) тихий голос;
- 39) привабливість ;
- 40) мужність;
- 41) теплота, сердечність;
- 42) урочистість, важливість;
- 43) власна позиція;
- 44) м'якість;
- 45) вміння дружити;
- 46) агресивність;
- 47) довірливість;
- 48) малорезультативну;
- 49) схильність вести за собою;
- 50) інфантильність;
- 51) адаптивність, приспособливаемость;
- 52) ідвідуалізм;
- 53) нелюбов до вживання лайок;
- 54) несистематичність;
- 55) дух змагання;
- 56) любов до дітей;
- 57) тактовність;
- 58) амбітність, честолюбство;
- 59) спокій;
- 60) традиційність, схильність умовностей.

Результати випробуваного (відмічені їм характеристики) порівнюються з ключем, і за кожне збіг нараховується один бал.

Ключ: Маскулінність (номери питань): 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58;

Фемінінність (номери питань): 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29 , 32, 35, 38, 41, 44, 47, 50, 53, 56, 59.

Експрес-діагностика схильності до невмотивованої тривожності

Інструкція до тесту

На запропоновані 11 ситуацій вам необхідно дати відповідь так чи ні.

Тестовий матеріал

1. В дитинстві ви були полохливою, несміливою дитиною.
2. Дитиною ви боялися залишатися один у домі (можливо, боїтеся і зараз).
3. Вас іноді переслідує думка, що з вами може статися щось страшне.
4. Ви лякаєтеся під час грози або при зустрічі з незнайомим собакою (лякалися в дитинстві).
5. У вас часто буває почуття сильного внутрішнього занепокоєння, відчуття можливого лиха, неприємності.
6. Вам страшно спускатися в темний підвал.
7. Вам часто сняться страшні сни.
8. У вашій уяві зазвичай виникають неприємні думки, коли близькі без попередження затримуються.
9. Ви найчастіше турбуєтеся, як би чого не сталося.
10. Ви дуже хвилюєтеся, коли близькі їдуть на відпочинок, у відрядження, за кордон.
11. Вам страшно літати літаком (або їздити поїздом).

Обробка та інтерпретація результатів тесту

Чим більше ствердних відповідей ви дали, тим чіткіше виражена дисфункціональність стереотипу емоційної поведінки, що обговорюється:

10-11 балів – необґрунтована тривожність проявляється яскраво та стала невід'ємною частиною вашої поведінки;

5-9 балів - у вас є певна схильність до тривожності;

4 бали та менше – схильності до тривожності немає.

ДОДАТОК В

Можливі оцінки:

1 – переживання повністю відсутні; 2 – переживання виражене трохи; 3 – переживання виражене помірно; 4 – переживання виражене сильно; 5 – переживання виражене в максимальному ступені.

1	1	Уважний	12345
	2	Сконцентрований	12345
	3	Зібраний	12345
2	4	Стан насолоди	12345
	5	Щасливий	12345
	6	Радісний	12345
3	7	Здивований	12345
	8	Вражений	12345
	9	Шокований	12345
4	10	Похмурий	12345
	11	Сумний	12345
	12	Зломлений	12345
5	13	Оскаженілий	12345
	14	Гнівний	12345
	15	Лютий	12345
6	16	Відчуваю	12345
		неприятнь	12345

	17	Відчуваю відразу	12345
	18	Відчуваю огиду	
7	19	Презирливий	12345
	20	Зневажливий	12345
	21	Гордовитий	12345
8	22	Зляканий	12345
	23	Боязливий	12345
	24	Стан паніки	12345
9	25	Сором'язливий	12345
	26	Боязкий	12345
	27	Конфузливий	12345
10	28	Стан жалю	12345
	29	Винуватий	12345
	30	Стан розкаяння	12345

Індекс позитивних емоцій _____

Індекс гострих негативних емоцій _____

Індекс тривожно–депресивних проявів _____

Кореляції

		Фемінність	Маскулінність	Андрогінність	Необгрунтована тривожність висока	Є деяка схильність до тривожності	Схильності до тривожності немає
Фемінність	Коефіцієнт кореляції	1,000	.	.	.	1,000**	,162
	Знач. (2-х стороння)	,794
	N	9	0	0	0	4	5
Маскулінність	Коефіцієнт кореляції	.	1,000	.	.	.	-1,000
	Знач. (2-х стороння)
	N	0	3	0	0	1	2
Андрогінність	Коефіцієнт кореляції	.	.	1,000	.	1,000	,730
	Знач. (2-х стороння)	,161
	N	0	0	8	1	2	5
Необгрунтована тривожність висока	Коефіцієнт кореляції
	Знач. (2-х стороння)
	N	0	0	1	1	0	0
Є деяка схильність до тривожності	Коефіцієнт кореляції	1,000**	.	1,000**	.	1,000	.
	Знач. (2-х стороння)
	N	4	1	2	0	7	0
Схильності до тривожності немає	Коефіцієнт кореляції	,162	-1,000**	,730	.	.	1,000
	Знач. (2-х стороння)	,794	.	,161	.	.	.
	N	5	2	5	0	0	12

** Кореляція значима на рівні 0,01 (двухстороння).

Кореляції

		Стать	Негативні емоції	Позитивні емоції	Тривожно-депресивні емоції	Схильність до стресу
Стать	Корреляція Пирсона	1	,022	-,002	-,452*	-,204
	Знач. (двухстороння)		,927	,992	,045	,388
	N	20	20	20	20	20
Негативні емоції	Корреляція Пирсона	,022	1	-,333	,201	,447*
	Знач. (двухстороння)	,927		,152	,396	,048
	N	20	20	20	20	20
Позитивні емоції	Корреляція Пирсона	-,002	-,333	1	,521*	-,194
	Знач. (двухстороння)	,992	,152		,019	,412
	N	20	20	20	20	20
Тривожно-депресивні емоції	Корреляція Пирсона	-,452*	,201	,521*	1	,272
	Знач. (двухстороння)	,045	,396	,019		,245
	N	20	20	20	20	20
Схильність до стресу	Корреляція Пирсона	-,204	,447*	-,194	,272	1
	Знач. (двухстороння)	,388	,048	,412	,245	
	N	20	20	20	20	20

*. Корреляція значима на рівні 0,05 (двухстороння).